

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

Dr. Bartók György: „Az erkölcsi érték philosophiája“, Kolozsvár, 1911. Kapható Stein Jánosnál. Ára 4 kor.

Erkölcstani irodalmunk szórványos termékei között valóban örömmel kell üdvözlönnünk Bartók ezen művét, annál is inkább, mert a szerző új, tisztán értékelméleti álláspontból igyekszik az erkölcsstan problémáira világot vetni. A könyvnek nagy érdeméül kell tudnunk írója azon eljárását, hogy szigorú kritikai munkával igyekszik az erkölcsstan határait megállapítani s fejtegetéseiben sehol sem zavarja össze kutatásainak területét más tudományokéval. Mai napság, midőn „Erkölcstan“ cím alatt rendszeresen zavaros pszichológiai és szociológiai adatgyűjteményeket olvashatunk, jól eső figyelemmel kell kísérenünk azon törekvést, mely ezekkel szemben a kritikát alkalmazza s az erkölcsstant ezen járulékos és sokszor zavaró elemeitől megtisztítani akarja. Jól mondja szerző, hogy ha az erkölcsstan tisztaságát meg akarjuk őrizni, ismét és ismét csak Kantra kell rekurálnunk, akinek „Grundlegung“-ja minden idők erkölcs-tani munkájának örök mintaképe leend.

A könyv első része az erkölcsstanban jelenleg divó irányoknak történelmi bírálati fejtegetését tartalmazza. Korunkban három ilyen irányzatot lehet kimutatni; első a *biologizmus* erkölcsstana, melynek főképviselője Spencer. Ezen irány szerint az erkölcsstan alapja a biológiában keresendő, aminthogy a lélektan alapja is a biológiában található fel. Második irány a *pszichológizmus* erkölcsstana, melynek főképviselője Wundt, akinek állítása szerint minden tudománynak alapja a pszichológia. Ezen felfogás hívei az erkölcsi megítélés pszichológiai processzusának tüzetes elemzése által vélik a morálitás lényegét felismerhetőnek. Ez mondható jelenleg a legelterjedtebb erkölcsstani irányzatnak. Végül harmadszor a *sociológizmus* erkölcsstana kerül sorra, mely irány az ethika feladatául azt sürgeti, hogy az erkölcsi tények természettudományi módszerrel vizsgálóttassanak meg s ép oly exaktsággal írassanak le, mint a fizika, biológia stb. tényei. Ebből a szem-

pontból elegendőnek is tartják az u. n. erkölcsök tudományát, mely a társadalom szokásainak, intézményeinek hű leírása és pontos lajstromba szedése lenne. Ezen felfogási módot szerző a Lévy—Bruhl-féle erkölcs-tudomány alapján ismerteti és bírálja.

Ezen három irányzat logikai objektivitással való tárgyalása rásegíti a szerzőt arra, hogy az erkölcsstan problémáját a hozzátapadt függelékektől megtisztítva a maga tisztaságában állítsa elének.

Az ethika feladata az erkölcsiség természetének megértése, alapkérdése pedig ez: mit kell cselekednem? Tárgya az erkölcsiség lényegének s az ember cselekedeteinek *megértése* s e megértés alapján való *szabályozása*. Aki az ethika ezen szabályozó, normatív karakterét tagadja, az nem érti annak természetét. Az erkölcsstan előbb felállított alapkérdése: mit kell cselekednem, arra a fundamentális meggyőződésre vezet a szerzőt, hogy az erkölcsiség igen fontos jellemvonása az *értékesség* s hogy a cselekvés problémája tősgyökeres axiológiai probléma. Ezért egy fejezetet szentel az értékelés kérdésének általában és megállapítja, hogy ennek vizsgálatában nem a lélektani, hanem a kritikai módszert kell követnünk. A pszichológiai módszer minden válogatás nélkül vizsgálja a léleknek jelenségeit, a kritikai módszer válogat és az értékes, a helyes szempontjából vizsgálja a megvalósuló tartalmat. A lélektani módszer a *formára* helyezi a súlyt, a kritikai ellenben a *tartalomra*, a *jelentésre*.

A következőkben rátér magának az erkölcsi értéknek vizsgálatára. Az erkölcsi értékjelző a *jó*. Jó erkölcsi értelemben csak az akarat illetve az akaratnak képe: a cselekvés; azért a következő fejeze tárgya a cselekvés és akarás folyamatának elemzése, melynek fejtegetése közben a szerző megállapítja, hogy ebben a folyamatban a legfontosabb az Én állásfoglalása, amely tulajdonképen az egész akarásnak s következőleg a cselekedetnek értékét is megszabja. Az erkölcs érték megvalósulásának formája az Én szabad állásfoglalása. Az önállítás ezen *szabadsága* nélkül beszélni sem lehet erkölcsiségről. Ezen feltételhez járul egy második, mely által az Én állásfoglalása közelebbről meghatározottatik: ez a cselekvés *ésszerűsége*. Szabadság és ésszerűség, e kettő teljesen meghatározza a cselekvés erkölcsi karakterét. E két feltétel megvalósítása azonban az intelligenciától függ s annál nagyobb mértékben érvényesülnek, minél fejlettebb az intelligencia. Az intelligencia és szabadság egymástól el nem választható. Minél magasabb fokán áll az ember az értelmiségnek, annál inkább hallgat eszének szavára s igyekszik azt egész életében meg-

valósítani. Az észnek való engedelmisség a szabadság legbiztosabb alapja, mert az ember nagyobb urat nem ismerhet az erkölcsiségben, mint saját intelligenciáját; ennek feltétlen uralma egyedüli biztosítéka az ember erkölcsi méltóságának és autonómiájának. Ezen legfőbb törvényadó nélkül nincs moralitás, csak heteronomia, mely merő ellentéte minden erkölcsiségnek. Azért minden erkölcsi lény legfőbb feladata akaratában és cselekvésében egyaránt intelligens voltának megvalósítása. Ez azonban egyúttal köteletségünk is s az utolsó fejezet tárgya az erkölcsiség ezen harmadik jellemző vonásának t. i. kötelező voltának kifejezése. Az öntudatos, eszes, intelligens lény kötelezve van az intelligenciának, mint legfőbb értéknek megvalósítására s így az erkölcsi *kell* az intelligencia legmélyéből fakad. Ezzel záródnak Bartók fejtegetései. Hogy ő az erkölcsi *kell*-nek fenségét a szentség jelzőjével akarja illetni, azt fölöslegesnek tartjuk, mert ezzel úgy sem mondtunk többet róla s még a Windelband-féle szentség homályos fogalmát juttatná eszünkbe, amire ilyen tiszta álláspontról megírott műben semmi szükség sincs.

Szerző fejtegetései logikusak, világosak; könyvének beosztása helyesnek mondható. Erkölcstani álláspontjában Kant és Böhm Károly tanítványának mutatja magát. Az ő könyve az első nagyobb szabású mű, melyben Böhm értékelméletének aaptanai az erkölcstan feldolgozásában érvényre jutnak. Az ilyen tiszta és logikus erkölcstani fejtegetések napjainkban nagyon ritkák s épen azért melegen ajánljuk az érdeklődők szives figyelmébe.

Dávid Ferenc. Születésének négyszázados emlékünnepeére kiadja a magyarországi unitárius egyház. Írta: Kiss Ernő. Ára 2 kor. Gámán J. Kolozsvár, 1910.

Régóta érezzük annak a szükségét, hogy Dávid Ferencről, az ő egyéniségéről és reformatori működéséről, egy könnyen kezelhető és áttekinthető műben hű képet kapjunk. Mert az oly nagy lelkesedéssel, meleg szeretettel és sok történelmi ismerettel megírt Jakab Elek-féle könyv, éppen a benne fölhalmozódott anyagbőség miatt nem elég könnyen használható s inkább szakemberek kezébe való. Ama közszükségen akart segíteni az egyház, amidőn Dávid Ferenc életrajzának a megírására, születése négyszázéves emlékünnepe alkalmából pályázatot hirdetett. E pályázat eredménye *Dr. Kiss Ernő*nek előttünk fekvő műve.

Gondolatunk szerint, a különben kiváló író, igen túlzottan ragaszkodott a pályázati hirdetés ama kitételéhez, mely a Jakab Elek-féle

mű használatát megengedte. Úgy, hogy könyvét teljesen annak a nyomában dolgozta s újabb forrásokat nem igen keresett s a Dávid egyéniségének megértésére újabb utakat nem mutatott. De amikor átvette a történelmi adatokat, akkor nem vette át azt a meleg szeretetet és nagy lelkesedést, melyet a Jakab Elek műve sugároz hőse iránt. Legalább ezt nem tudjuk kiérezni a Kiss Ernő soraiból. Lehet, hogy ez tárgyilagosság szempontjából a műnek érdeme, de mi — tekintve a célt, amelyért íródott — hiányának tudjuk be. Ez a korában meg nem értett s azután száz éveken át elfeledett reformátor, ki az egyén legszentebb jogaiért harcolt és halt meg, ma nem csupán rokonszenvet, hanem mélységes szeretetet és rajongó lelkesedést is érdemel tőlünk.

Talán ebből a lelkesedésből fakad az a vágyunk, hogy mi a Dávid Ferenc életrajza keretében nagyon is kidomborítani szeretnők azt az erős és hódító egyéniséget, aki családi, egyházi, vallási, nemzetiségi és társadalmi korlátok lerombolásával olyan merészen tört útát az igazság felé s aki olyan biztos kézzel vezette győzelemre Erdélyben előbb a lutheri, majd a kálvini és végül az unitárius reformációt. De úgy vagyunk még ma a Dávid egyéniségével is, mint arcképével. Mindenki alkot magának egy képet s azt hiszi, hogy az az igaz; mert az eredetit nem láthatja.

Amikor e pár vonásban rámutattunk a hiányokra, ugyanakkor a kétségtelenül elismerésre méltó munka érdemei előtt nem hunyhatunk szemet. A meglevő adatokat kilenc fejezetben ügyesen és áttekinthetően csoportosítja. Kiváló érzékkel bír az író azoknak a pontoknak a megragadására, amelyek Dávid Ferencet reformátori pályáján irányították. Különösen megkapóan írja le a reformátor lelki harcait a saját művei alapján s úgyszintén az ő vallási és erkölcsi elveiről is eléggé tiszta képet nyerünk. Az egésznek előadása nyugodt, kellemes és rávall a szerző tollára.

Dávid Ferenc: Rövid magyarázat. Az eredeti kiadás facsimiléjével. Ára 10 kor. Kolozsvár. „Ellenzék“-nyomda. 1910.

Az unitárius egyházat eléggé nem méltányolható intenciók indították arra, hogy a Dávid Ferenc műveit születése négyszázadik évfordulója alkalmából kiadja. Mert valóban eljött az ideje annak, hogy a századokon át agyonhallgatott reformátor szellemét eredeti kútfőkből megismerjük és méltányoljuk. Ennek a sorozatnak kezdete a jelzett munka, amely történelmileg világosítja meg azt az utat, mely

Dávidot az unitárius reformációra vezette. Az olvasás megkönnyebbítése céljából az eredeti szöveg a mai helyesírásnak megfelelően van átírva, mely munkát *Pálfi Márton* tanár nagy gonddal végzett. Valamint ő írt nyelvtani magyarázatot a műhöz. Ezenkívül *dr. Boros György* teol. tanár írt hozzá „Dávid Ferenc teológiája“ cím alatt hittani, magyarázó értekezést. Mindazoknak, akik a Dávid Ferenc lelkébe behatolni akarnak, figyelmükbe ajánljuk a nagy gonddal kiadott könyvet.

A görög katolikus szertartástan elemei. Képekkel s katekizmusi ismétlő kérdésekkel. A népiskolai tanterv alapján elemi iskolai használatra írta: Szémán István kir. kath. főgimn. r. hittanár, egyházm. m. tanfelügyelő, Ungvár. 1911. Ára 60 fill.

Egy röviden és világosan megírt kis iskolai tankönyv, amely nagyobb jelentőséget az által nyer, hogy azt a tiszteletreméltó irányzatot van hivatva szolgálni, amely a görög kath. magyarok *magyar* liturgiáját akarja kivívni. Minden igaz magyar embernek támogatnia kell ezt a jogos és méltányos törekvést. A mi őszinte rokonszenvünk kíséri úgy a mozgalmat, mint annak vezetőit és irányítóit.

Mintázási Tanmenet. A népiskolai kézimunka oktatás — agyagmintázás — sikerét biztosító munkát: „*Mintázási Tanmenet*“—et állított össze és adott ki Hargita Nándor székelyudvarhelyi áll. kő- és agyagipari szakiskolai igazgató, szobrász. Szerzőnek ezen, az agyagmintázás minden részletét felölelő értékes munkája két részből áll: a mintázás tanítására vonatkozó összes tudnivalókat magában foglaló *Vezérfonalból* és a gyakorlati kivitelhez mintákat adó 84 drb. gypszminta és 14 drb. fali rajzlapból. Nemcsak a szakember, de a népiskolai tárgykörrel teljesen ismerős és otthonos gyakorlati tanító munkája is ez a Tanmenet, mert szerzője a székelyudvarhelyi szakiskolai tanulókat, az elemi népiskolai és alsóbb osztályú középiskolai tanuló ifjúságot már esztendőök óta tanítja a mintázásra. A kedvező bírálat alapján a Mintázási Tanmenetet a vallás és közoktatásügyi miniszterium 3285—911. sz. m. rendeletével engedélyezte és a taneszközök jegyzékébe felvette.

Az egész munka ára 75 korona.

Megrendelési cím: Hargita Nándor áll. szakiskolai igazgató, Székelyudvarhely.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kriza-ünnep Nagyajtán. Aug. 6-án ünnepelte a Dávid Ferenc-Egyesület háromszéki fiókja kezdeményére ez az erős község nagyszülőtte, a híres költő-püspök születésének századik évfordulóját. Amint várni lehetett, az ünnepély a kezdetben tervezett szűk keretből kinőtt s részt vett benne a magyar tudományos akadémia, a Kisfaludy-társaság, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Erdélyi Irodalmi Társaság, az egyházi főhatóság, papnevelő-intézet, a kolozsvári és székelykeresztúri unitárius gimnáziumok stb. Az ünnepély templomi istentisztelettel kezdődött, délben közebéddel folytatódott s este műsoros estéllyel végződött, melynek jóvedelmét egy felállítandó Kriza-szobor alapja javára fordítják.

Péterfi Dénes, folyóiratunk volt szerkesztője, 35 évi papi és theol. tanári működés után f. évi szeptember hó 1-től, saját kérésére, nyugalomba vonult. Magányt szerető természeté s az a viszony, melyben folyóiratunkkal hosszú időn keresztül állott, megtiltják nekünk, hogy behatóbban foglalkozzunk e lapokon e lépés jelentőségével. Azt azonban nem akadályozhatják meg, hogy kifejezést ne adjunk a veszteség amaz érzésének, amely eltöltötte s eltölti mindazok lelkét, akik az egyházi és iskolai közélet érdekeit szívükön viselik, akik ez élet mozzanatait figyelemmel kísérik, akik az egyházi és iskolai közigazgatást erkölcsi felelősség mellett végzik. Nem ez az alkalom való arra, hogy papi és tanári székén szerzett érdemeit méltányoljuk s nem ez az idő arra, hogy méltassuk ama fenkölt és nemes gondolatartalmat, mely írásait és beszédeit oly előkelő szellemi élvezetté emeli, amaz előkelő és választékos formát, melyben ezek megjelennek. Mégis sajnálattal emeljük ki, hogy többé nem gyönyörködhetünk művészi előadása nemes tartalmában, a hivatás és élet kérdéseinek ama kimerithetetlen mélységű felfogásában, amely az isteni szellem jelenlétét hirdeti az universon minden jelenségében s intuitív lélekkel isteni mistikumot lát ott is, ahol a közönséges lélek előtt nincs probléma. Az élőszo varázsa által keltett azt a nemes szellemi élvezetet ezentúl nélkülözni fogjuk, de azzal a reménnyel biztatjuk magunkat, hogy megszabadúlva kettős hivatása sok dolgot adó elfoglaltságától, „procul negotiis“ közzé fogja tenni ama dolgozatait, beszédeit, melyek annyi nemes élvezetet szereztek hallgatóinak.

Zsilinszky Mihály a bányai ev. egyházkerület felügyelője lemondott állásáról. Szept. hó 13-án neki kellett volna a kerület közgyűlését megnyitnia és vezetnie. Ehelyett Scholtz Gusztáv püspök a lemondását jelentette be. A lemondást magas korával és múlt évi balesetével okolja meg, de egyes lapok